

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

МАРУНИЧ ГАННА ІГОРІВНА

УДК 347.9

**ЗАТЯГУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: СУТНІСТЬ, ПРАВОВІ
НАСЛІДКИ ТА СПОСОБИ ЗАПОБІГАННЯ**

12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор

Бичкова Світлана Сергіївна,

Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри цивільного права і процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Гусаров Костянтин Володимирович,

Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри цивільного процесу

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Бобрик Володимир Іванович,

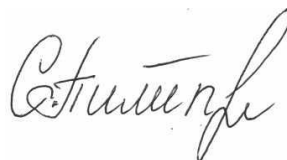
Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
старший науковий співробітник
відділу юрисдикційних форм правового захисту
суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства

Захист відбудеться «28» лютого 2019 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д. 26.007.04 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національної академії
внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Автореферат розісланий «26» січня 2019 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. А. Пилипенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Право на судовий захист, гарантоване ст. 55 Конституції України, є невідчужуваним правом кожної особи і невід'ємною складовою функціонування правової держави. Згідно з підходом Європейського суду з прав людини воно включає не лише формальну можливість звернення до суду, а й ефективне та своєчасне вирішення спору, що є передумовою фактичного захисту порушених прав.

Водночас судова практика, яка існує на сьогодні в Україні, свідчить про те, що цивільні справи розглядаються понад визначені законом строки. Причиною цього достатньо часто стає затягування цивільного процесу судом та учасниками судового процесу, що є можливим внаслідок не лише недобросовісної правореалізації цих суб'єктів, а й недосконалості цивільного процесуального законодавства.

Крім того, прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147 –VIII, в результаті чого Цивільний процесуальний кодекс України було викладено в новій редакції, знаменує новий етап у правовому регулюванні цивільного судочинства, який також потребує наукового дослідження та осмислення на теоретичному рівні.

У цивільній процесуальній науці проблема затягування цивільного процесу досліджувалася вченими опосередковано, в межах питання зловживання цивільними процесуальними правами учасниками справи, забезпечення доступності правосуддя у цивільних справах в аспекті розумного строку розгляду справи, принципів цивільного процесуального права, правового статусу суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. Наукові дослідження з цих питань здійснювали вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: О. В. Андрійчук, С. С. Бичкова, В. І. Бобрик, Є. В. Васьковський, Я. В. Грель, В. П. Грибанов, М. А. Гурвич, К. В. Гусаров, А. Г. Давтян, В. В. Комаров, О. М. Кузнець, Д. Д. Луспеник, О. В. Рожнов, Н. Ю. Сакара, А. В. Смітюх, В. В. Тихонович, О. С. Ткачук, С. Я. Фурса, Г. В. Чурпіта, М. Й. Штефан, К. С. Юдельсон, А. В. Юдін та ін.

Водночас поняття, сутність затягування цивільного процесу, його ознаки та правові наслідки у науковій літературі залишаються недослідженими.

З огляду на зазначене розроблення теоретичних засад проблематики затягування цивільного процесу та способів запобігання цьому правовому явищу є актуальним та перспективним напрямом наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано з урахуванням основних положень Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011 – 2015 роки, затверджених загальними зборами Національної академії правових наук 24 вересня 2010 року, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки, схваленої Указом

Президента України від 20 травня 2015 року, планів науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2015 – 2019 роки.

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є встановлення поняття, ознак, суб'єктів та форм затягування цивільного процесу, а також визначення способів його запобігання з подальшим розробленням науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення національного цивільного процесуального законодавства в частині запобігання затягуванню цивільного процесу.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- визначити стан наукової розробки проблеми затягування цивільного процесу та методологію проведення дослідження;
- окреслити етапи правового регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу;
- проаналізувати зарубіжний досвід запобігання затягуванню цивільного процесу;
- сформулювати поняття та виокремити ознаки затягування цивільного процесу;
- визначити особливості затягування цивільного процесу під час здійснення судом правосуддя у цивільній справі;
- встановити особливості затягування цивільного процесу внаслідок зловживання процесуальними правами та порушення процесуальних обов'язків учасниками справи та їхніми представниками;
- охарактеризувати особливості затягування цивільного процесу внаслідок зловживання процесуальними правами та порушення процесуальних обов'язків іншими учасниками судового процесу;
- з'ясувати особливості несвоєчасного розгляду і вирішення цивільних справ та припинення провадження у справі як правових наслідків затягування цивільного процесу;
- встановити інші правові наслідки затягування цивільного процесу та охарактеризувати їхні специфічні риси;
- визначити способи запобігання затягуванню цивільного процесу та виявити недоліки чинного цивільного процесуального законодавства в частині запобігання затягуванню цивільного процесу;
- розробити пропозиції, спрямовані на вдосконалення цивільного процесуального законодавства України в частині запобігання затягуванню цивільного процесу.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні правовідносини, що виникають під час розгляду і вирішення цивільних справ.

Предметом дослідження є затягування цивільного процесу, його сутність, правові наслідки та способи запобігання.

Методи дослідження. Відповідно до поставлених мети і задач основою методології дослідження стали загальні та приватнонаукові методи пізнання правових явищ. Зокрема, *метод аналізу* надав можливість виділити окремі

групи наукових робіт, у яких опосередковано досліджувалося поняття затягування цивільного процесу, а також форми затягування цивільного процесу окремими суб'єктами та визначити наявні в законодавстві способи запобігання затягуванню цивільного процесу (*підрозділ 1.1, підрозділи 2.1 – 2.4, підрозділ 3.4*). Застосування *методів абстрагування та узагальнення* дозволило виокремити ознаки поняття затягування цивільного процесу та сформулювати його визначення (*підрозділ 2.1*). За допомогою *методів індукції та дедукції* було визначено суб'єктний склад затягування цивільного процесу, а також виокремлено випадки припинення провадження у справі, які за процесуальною природою є правовими наслідками затягування цивільного процесу (*підрозділи 2.1 – 2.4, підрозділ 3.2*). За допомогою *методу системного аналізу* в межах вказаного дослідження було встановлено зв'язки між повноваженнями суду, а також правами і обов'язками учасників судового процесу та розвитком цивільних процесуальних правовідносин, що, у свою чергу, дало змогу виділити ті права і обов'язки, недобросовісна реалізація чи невиконання яких призводять до затягування цивільного процесу (*підрозділи 2.2 – 2.4*). *Логічний метод сходження від абстрактного до конкретного* використовувався як універсальний засіб аргументації наукових висновків та розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства України в частині запобігання затягуванню цивільного процесу (*підрозділи 2.2 – 2.4, підрозділи 3.1 – 3.4*).

У ході здійснення дослідження також були використані приватнонаукові методи пізнання правових явищ, зокрема, *історико-порівняльний* метод, який дозволив простежити еволюцію правового регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу (*підрозділ 1.2*). Застосування *порівняльно-правового методу* допомогло визначити спільні риси та тенденції розвитку правового регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу в законодавстві зарубіжних країн (*підрозділ 1.3*). Використання *формально-юридичного методу* надало можливість встановити різновиди затягування цивільного процесу та визначити наявні у чинному цивільному процесуальному законодавстві способи його запобігання (*підрозділи 2.2 – 2.4, підрозділ 3.4*).

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали судової практики, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень, звіт про результати опитування громадян щодо довіри до судової системи, проведеного у 2017 році.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням проблеми затягування цивільного процесу та способів його запобігання. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які виносяться на захист, зокрема:

вперше:

– виокремлено етапи еволюції правового регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу в контексті етапів розвитку української державності, а саме: 1) зародження правового регулювання питань запобігання затягуванню судового процесу, яке мало загальний характер

(кінець IX – перша половина XIV ст.); 2) становлення правового регулювання питань запобігання затягуванню судового процесу, яке характеризувалося пріоритетом цивільної процесуальної форми над змістом позову та встановленням юридичної відповідальності учасників судового процесу за його затягування (друга половина XIV – перша половина XVII ст.); 3) правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу з другої половини XVII ст. до початку XX ст., головними рисами якого були здійснення кодифікації цивільного процесуального законодавства, виокремлення цивільного процесу як самостійного виду процесу та запровадження спеціальних механізмів для забезпечення швидкого розгляду справ; 4) правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу нормами радянського цивільного процесуального законодавства, особливістю якого був вплив соціалістичної правосвідомості на строки здійснення судочинства (1917 – 1991 рр.); 5) правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу нормами цивільного процесуального законодавства незалежної України, особливістю якого є поєднання історичної спадкоємності та можливості використання досягнень науково-технічного розвитку для забезпечення своєчасного розгляду цивільних справ (із 1991 р. до сьогодні);

– сформульовано поняття затягування цивільного процесу, під яким запропоновано розуміти діяння суду або учасників судового процесу, що призводять до невиправданого зволікання у вчиненні окремої процесуальної дії і, як наслідок, до відтермінування ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи;

– визначено, що сутність затягування цивільного процесу полягає у здійсненні дій, які не є необхідними для ухвалення законного і обґрунтованого рішення у справі, або нездійсненні дій, які є необхідними для ухвалення такого рішення, тобто у бездіяльності;

– виокремлено ознаки затягування цивільного процесу як правового явища, до яких належать: 1) негативний вплив на динаміку цивільного процесу у вигляді невиправданого зволікання; 2) до кола суб'єктів затягування цивільного процесу входять ті суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, дії яких впливають на динаміку цивільного процесу; 3) затягування цивільного процесу може здійснюватись як умисно, так і з необережності; 4) затягування цивільного процесу можливе з моменту звернення особи із заявою до суду до ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи;

– визначено, що за характером діяння затягування цивільного процесу може здійснюватись у формі дій або бездіяльності, а за правовою природою – у формі порушення процесуальних обов'язків або зловживання процесуальними правами;

– обґрунтовано, що діяння суду та інших суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які призводять до затягування цивільного процесу, не є однорідними і можуть бути поділені на певні групи залежно від прав та обов'язків, при здійсненні яких виникає затягування цивільного

процесу. Діяння суб'єктів різних груп мають свою специфіку, що обумовлюється конкретним змістом прав та обов'язків і порядком їх реалізації. Ця специфіка має враховуватись як при кваліфікації діянь як таких, що призводять до затягування цивільного процесу, так і при обранні способів запобігання затягуванню цивільного процесу;

– аргументовано, що затягування цивільного процесу призводить до порушення права на ефективний судовий захист і завдає немайнової шкоди фізичній чи юридичній особі. Така немайнова шкода завдається тому учаснику справи, якому надано захист судовим рішенням у справі, і який може мати процесуальний статус позивача, відповідача чи третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору;

удосконалено:

– розмежування між такими суміжними поняттями, як «затягування цивільного процесу» та «затягування процесу», «затягування судового процесу», «затягування судового розгляду», «затягування розгляду справи», «затягування строків розгляду справи»;

– наукове розуміння раціональної процесуальної форми, яка в аспекті способів запобігання затягуванню цивільного процесу об'єктивується у вимогу щодо встановлення такого порядку розгляду і вирішення цивільних справ, неухильне дотримання якого унеможливилюватиме затягування цивільного процесу чи максимально мінімізуватиме його шкідливі наслідки, тим самим створюючи можливості для розгляду цивільної справи у розумний строк і прийняття законного і обґрунтованого рішення;

– обґрунтування наявності в Україні змішаної моделі цивільного процесу, яка поєднує в собі положення ліберальної та соціальної концепцій щодо повноважень судді у ході розгляду справи;

– наукове судження про те, що заяви і клопотання сторін можуть впливати на хід судового розгляду тільки в тому разі, якщо вони погоджені судом. Встановлено, що діяння учасників справи та їхніх представників потрібно кваліфікувати як затягування цивільного процесу в разі, якщо вони призводять до невинновданого зволікання у вчиненні процесуальної дії та відтермінування ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи, і при цьому: 1) не потребують погодження з боку суду або 2) формально відповідають вимогам, які встановлюються для вказаної процесуальної дії, а тому в суду відсутні підстави для відмови у їх погодженні. Якщо до уповільнення динаміки цивільного процесу призводять діяння учасників справи та їхніх представників, погоджені судом, які не відповідають формальним вимогам, що встановлені законом, то в такому випадку суб'єктом, який уповільнює нормальний перебіг цивільного процесу, виступає сам суд;

дістали подальшого розвитку:

– положення про центральну роль суду в запобіганні затягуванню цивільного процесу, оскільки суд має здійснювати належний контроль за реалізацією прав та обов'язків учасниками судового процесу з метою запобігання затягуванню ними цивільного процесу, а також належно

виконувати надані йому повноваження з метою недопущення затягування цивільного процесу власними діями;

– ідея про те, що правовий статус суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин відіграє визначальну роль у перебігу цивільного процесу і може як сприяти динаміці останнього, так і створювати перешкоди у ній, в тому числі шляхом затягування цивільного процесу;

– науковий погляд, згідно з яким затягування цивільного процесу впливає на зниження довіри до судової влади та негативно позначається на оцінці її легітимності суспільством;

– науковий погляд на те, що розвиток законодавства України в цілому, і цивільного процесуального законодавства зокрема, здійснюється з урахуванням європейських стандартів та підходів, в тому числі у сфері запобігання затягуванню цивільного процесу.

На підставі проведеного дослідження розроблено низку пропозицій щодо оптимізації законодавства України, зокрема: 1) пропонується викласти у новій редакції ч. 3 ст. 23 ЦК України, ч. 2 ст. 40 ЦПК України, ч. 1 ст. 185 ЦПК України, ч. 2 ст. 186 ЦПК України, ч. 1 ст. 187 ЦПК України, п. 6 ч. 7 ст. 265 ЦПК України, ч. 1 ст. 354 ЦПК України, ч. 6 ст. 357 ЦПК України, ч. 2 ст. 359 ЦПК України; 2) доповнити ч. 2 ст. 23 ЦПК України, ст. 1176 ЦК України, ч. 8 ст. 128 ЦПК України, ч. 1 ст. 144 ЦПК України, ч. 7 ст. 265 ЦПК України, ч. 1 ст. 270 ЦПК України, а також доповнити ЦПК України ст. 148-1 щодо порядку компенсації немайнової шкоди, завданої затягуванням розгляду справи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у використанні та можливості використання розроблених пропозицій та висновків у:

– науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових досліджень у галузі цивільного процесуального права;

– законотворчій діяльності – у процесі вдосконалення цивільного та цивільного процесуального законодавства України;

– правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення справ у порядку цивільного судочинства (довідка про впровадження адвокатського об'єднання «Юридичний синдикат» від 05.11.2018 р.);

– навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право та цивільний процес», «Сучасні аспекти цивільного права та процесу», а також відповідних спецкурсів; при підготовці підручників і навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 04.12.2018 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження оприлюднено на чотирьох міжнародних науково-практичних конференціях: «Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення» (м. Запоріжжя, 4 – 5 грудня 2015 р.); «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 19 – 20 лютого 2016 р.); «Inovacia pravne veda v procese europskej integracie» (м. Сладковичово, 10 – 11 березня 2017 р.); «Інтеграція юридичної

науки і практики як основа сталого розвитку правової системи» (м. Дніпро, 8 – 9 листопада 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено в дев'яти публікаціях, у тому числі у трьох статтях у наукових фахових виданнях України, двох статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, чотирьох тезах виступів на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена метою та задачами дослідження. Робота включає анотацію державною та англійською мовами, список публікацій здобувача за темою дисертації, вступ, три розділи, до яких входять одинадцять підрозділів, висновки, список використаних джерел (320 найменувань на 31 сторінці) та три додатки (на восьми сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, із них основного тексту – 189 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, ступінь наукової розробки проблеми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, методи дослідження, визначено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, зазначено дані про апробацію і публікації результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-правові та методологічні засади дослідження затягування цивільного процесу» складається з трьох підрозділів і присвячений окресленню стану наукової розробки та методології проведення дослідження затягування цивільного процесу, дослідженню еволюції правового регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу та зарубіжного досвіду запобігання затягуванню цивільного процесу.

У підрозділі 1.1 *«Стан наукової розробки та методологія дослідження проблеми затягування цивільного процесу»* встановлено, що затягування цивільного процесу не було безпосереднім об'єктом наукового дослідження у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Дослідження, в яких порушувалося питання затягування цивільного процесу, можна поділити на чотири групи: 1) наукові праці, присвячені принципам цивільного процесуального права, зокрема принципам процесуальної економії, оперативності, концентрації цивільного процесу; 2) наукові праці, присвячені проблемі зловживання цивільними процесуальними правами учасниками справи; 3) наукові праці, в яких досліджувалася проблема розумного строку розгляду справи як складової права на справедливий суд; 4) наукові праці, присвячені правовому статусу суду як самостійного суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. Однак в цих роботах проблема затягування цивільного процесу та способів його запобігання комплексно досліджена не була.

Окрема увага приділена методології проведення дослідження затягування цивільного процесу. Обґрунтовано необхідність застосування таких методів, як:

метод аналізу, абстрагування та узагальнення, індукції та дедукції, метод системного аналізу, метод сходження від абстрактного до конкретного, історико-порівняльний, порівняльно-правовий та формально-юридичний метод тощо.

У підрозділі 1.2 «Еволюція правового регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу» встановлено, що правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу у своєму розвитку пройшло певні етапи, які збігаються з етапами розвитку української державності, а саме: 1) зародження правового регулювання питань запобігання затягуванню судового процесу, яке мало загальний характер (кінець IX – перша половина XIV ст.); 2) становлення правового регулювання питань запобігання затягуванню судового процесу в період з другої половини XIV до першої половини XVII ст., яке характеризувалося пріоритетом цивільної процесуальної форми над змістом позову та встановленням юридичної відповідальності учасників судового процесу за його затягування; 3) правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу в період із другої половини XVII ст. до початку XX ст., головними рисами якого були здійснення кодифікації цивільного процесуального законодавства, виокремлення цивільного процесу як самостійного виду процесу та запровадження спеціальних механізмів для забезпечення швидкого розгляду справ; 4) правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу нормами радянського цивільного процесуального законодавства, особливістю якого був вплив соціалістичної правосвідомості на строки здійснення судочинства (1917 – 1991 рр.); 5) правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу нормами цивільного процесуального законодавства незалежної України, особливістю якого є поєднання історичної спадкоємності та можливості використання досягнень науково-технічного розвитку для забезпечення своєчасного розгляду цивільних справ (із 1991 р. до сьогодні).

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід запобігання затягуванню цивільного процесу» встановлено, що на сьогодні регулювання запобігання затягуванню цивільного процесу у цивільному процесуальному законодавстві практично всіх цивілізованих країн здійснюється на двох рівнях: міжнародному і національному, кожен з яких включає нормативний та юрисдикційний елементи.

На основі аналізу національного процесуального законодавства зарубіжних країн виокремлено основні напрями попередження здійснення невиннованого зволікання під час розгляду і вирішення цивільних справ, до яких належать: 1) спрощення судових процедур щодо справ із невеликою ціною позову; 2) спрощення судових процедур за безспірними вимогами; 3) застосування альтернативних способів вирішення спорів; 4) вдосконалення звичайних судових проваджень, спрямоване на забезпечення своєчасного розгляду справи, яке, у свою чергу, охоплює: запровадження принципу концентрації процесу, застосування заходів процесуального примусу до учасників процесу в разі вчинення ними дій, спрямованих на затягування

цивільного процесу, встановлення процедури розгляду справи за відсутності однієї зі сторін; 5) запровадження електронного судочинства; 6) застосування механізмів прискорення судових проваджень.

Розділ 2 «Сутність та види затягування цивільного процесу» складається з чотирьох підрозділів, у яких сформульовано поняття та ознаки затягування цивільного процесу, визначено сутність цього явища та виокремлено його види, а також встановлено особливості затягування цивільного процесу окремими суб'єктами.

У підрозділі 2.1 *«Поняття, ознаки та форми затягування цивільного процесу»* поняття «затягування цивільного процесу» визначено як діяння суду або учасників судового процесу, що призводять до невинновданого зволікання у вчиненні окремої процесуальної дії і, як наслідок, до відтермінування ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи.

Аргументовано, що поняття «затягування цивільного процесу» охоплює за своїм змістом інші суміжні поняття, які вживаються у науковій літературі для позначення уповільнення динаміки цивільного процесу.

Встановлено, що сутністю затягування цивільного процесу є здійснення дій, які не є необхідними для ухвалення законного і обґрунтованого рішення у справі, або нездійснення дій, які є необхідними для ухвалення такого рішення, тобто бездіяльність.

Виокремлено ознаки затягування цивільного процесу, до яких належать такі: 1) негативний вплив на динаміку цивільного процесу у вигляді невинновданого зволікання; 2) до кола суб'єктів затягування цивільного процесу входять ті суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, дії яких впливають на динаміку цивільного процесу; 3) затягування цивільного процесу може здійснюватись як умисно, так і з необережності; 4) затягування цивільного процесу можливе з моменту звернення особи із заявою до суду до ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи.

Визначено, що формою затягування цивільного процесу є зовнішній прояв діяння, яке становить зміст затягування цивільного процесу, в поведінці суб'єктів останнього. За характером діяння затягування цивільного процесу може здійснюватись у вигляді дій або бездіяльності. За правовою природою затягування цивільного процесу може здійснюватись через зловживання процесуальними правами або порушення процесуальних обов'язків.

У підрозділі 2.2 *«Затягування цивільного процесу, яке пов'язано з діяльністю суду під час здійснення правосуддя у цивільній справі»* встановлено, що суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин може впливати на темпоральні аспекти цивільного судочинства, що обумовлюється тим обсягом прав та обов'язків, які надані йому законодавцем.

Аргументовано, що цивільне процесуальне законодавство України ґрунтується на поєднанні ліберальної та соціальної концепцій щодо ролі судді в цивільному процесі. З огляду на це законодавець надає суду широкі повноваження, в тому числі щодо впливу на динаміку цивільного процесу, що, з одного боку, сприяє забезпеченню своєчасного, справедливого та законного

розгляду справи та запобіганню затягуванню цивільного процесу, а з іншого – створює можливості для суду своїми діями затягувати цивільний процес.

На підставі аналізу повноважень суду було встановлено, що на динаміку цивільного процесу впливають як предметні, так і функціональні повноваження суду, реалізація яких є необхідною для прийняття законного і обґрунтованого рішення у справі. Визначено, що критеріями розмежування належного та неналежного здійснення повноважень судом щодо темпоральних аспектів розвитку цивільного процесу є: 1) наявність підстав для здійснення судом повноважень відповідно до ЦПК України; 2) дотримання судом строків здійснення повноважень, встановлених ЦПК України, з урахуванням принципу пропорційності; 3) вплив цих повноважень на динаміку цивільного процесу.

Залежно від повноважень суду, при реалізації яких може відбуватися затягування цивільного процесу, останнє було поділено на такі види: I. Затягування цивільного процесу під час реалізації предметних повноважень суду, яке поділяється на: 1) затягування цивільного процесу при реалізації судом повноважень щодо визначення підвідомчості цивільних справ; 2) затягування цивільного процесу при реалізації судом повноважень щодо визначення підсудності цивільних справ; II. Затягування цивільного процесу при реалізації функціональних повноважень суду, яке поділяється на: 1) затягування цивільного процесу при реалізації судом повноважень щодо розвитку цивільного процесу; 2) затягування цивільного процесу при реалізації судом повноважень із забезпечення участі у процесі заінтересованих осіб; 3) затягування цивільного процесу при реалізації судом повноважень зі збирання, дослідження, оцінки доказів.

У підрозділі 2.3 «Затягування цивільного процесу як наслідок зловживання процесуальними правами та порушення процесуальних обов'язків учасниками справи та їхніми представниками» доведено, що діяння учасників справи та їхніх представників потрібно кваліфікувати як затягування цивільного процесу в разі, якщо вони призводять до невинновданого зволікання у вчиненні процесуальної дії і, як наслідок, до відтермінування ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи, і при цьому: 1) не потребують погодження з боку суду або 2) формально відповідають вимогам, які встановлюються для вказаної процесуальної дії, а тому в суду відсутні підстави для відмови у їх погодженні.

Визначено, що критеріями розмежування між нормальним перебігом цивільного процесу та його затягуванням з боку учасників справи та їхніх представників є: 1) необхідність вчинення діяння, яке впливає на прийняття законного і обґрунтованого рішення в конкретній цивільній справі; 2) недобросовісний характер такого діяння, який полягає у завідомому усвідомленні невідповідності його мети, визначеної законодавцем, фактичним цілям, з якими воно вчиняється; 3) наслідок вчинення цього діяння у вигляді відтермінування конкретної процесуальної дії чи ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи, на певний період часу.

За правовою природою діянь учасників справи та їхніх представників, що призводять до затягування цивільного процесу, останнє було класифіковано на: I. Затягування цивільного процесу шляхом зловживання процесуальними правами, що, у свою чергу, поділяється на такі підгрупи: 1) затягування цивільного процесу шляхом зловживання процесуальними правами на розпорядження предметом спору; 2) затягування цивільного процесу шляхом зловживання процесуальними правами у процесі доказування; 3) затягування цивільного процесу шляхом зловживання процесуальними правами на судовий захист у конституційному значенні; II. Затягування цивільного процесу шляхом порушення процесуальних обов'язків.

У підрозділі 2.4 «Затягування цивільного процесу як наслідок зловживання процесуальними правами та порушення процесуальних обов'язків іншими учасниками судового процесу» встановлено, що інші учасники судового процесу мають можливість затягувати цивільний процес, яка обумовлюється їхнім правовим статусом, зокрема характером їхніх прав та обов'язків, здійснення чи невиконання яких впливає на динаміку цивільного процесу. З огляду на це затягування цивільного процесу може здійснюватися всіма іншими учасниками судового процесу, окрім судового розпорядника.

За правовою природою затягування цивільного процесу іншими учасниками судового процесу було класифіковано на: I. Затягування цивільного процесу шляхом порушення процесуальних обов'язків, що, у свою чергу, поділяється на: 1) затягування цивільного процесу шляхом порушення процесуальних обов'язків, які забезпечують участь інших учасників судового процесу у цивільному процесі; 2) затягування цивільного процесу шляхом порушення процесуальних обов'язків, які обумовлюють участь інших учасників судового процесу у цивільному процесі; II. Затягування цивільного процесу шляхом зловживання іншими учасниками судового процесу процесуальними правами.

На підставі аналізу вказаних видів затягування цивільного процесу визначено, що в цілому затягування цивільного процесу іншими учасниками судового процесу пов'язується із порушенням ними своїх процесуальних обов'язків. Зловживання процесуальними правами є нетиповою формою затягування цивільного процесу, яка характерна лише для перекладача та спеціаліста.

Розділ 3 «Правові наслідки та способи запобігання затягуванню цивільного процесу» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджуються несвоєчасний розгляд і вирішення цивільних справ, припинення провадження у справі як правові наслідки затягування цивільного процесу, інші правові наслідки затягування цивільного процесу у вигляді завдання немайнової шкоди учасникам справи та зниження авторитету і довіри до судової влади та до держави в цілому, а також визначаються поняття способів запобігання затягуванню цивільного процесу й їхні різновиди.

У підрозділі 3.1 «Несвоєчасний розгляд і вирішення цивільних справ як правовий наслідок затягування цивільного процесу» встановлено, що

несвоєчасний розгляд і вирішення цивільних справ як правовий наслідок затягування цивільного процесу полягає у вчиненні окремої процесуальної дії чи ухваленні судом законного і обґрунтованого рішення у справі понад розумні строки.

Доведено, що несвоєчасний розгляд і вирішення цивільних справ впливає на ефективність правосуддя, оскільки досягнення ефективного захисту як мети цивільного судочинства можливе шляхом належної реалізації цивільних процесуальних норм, які регулюють порядок здійснення цивільного судочинства.

Встановлено, що несвоєчасний розгляд і вирішення цивільних справ є невід'ємним наслідком затягування цивільного процесу, а тому способи його подолання повністю збігаються із способами запобігання затягуванню цивільного процесу судом та учасниками судового процесу.

У підрозділі 3.2 *«Припинення провадження у справі як правовий наслідок затягування цивільного процесу»* припинення провадження у справі визначено як форму завершення цивільного процесу у вигляді постановлення судом ухвали про повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду з підстав вчинення бездіяльності, яка призводить до невиправданого зволікання у вчиненні процесуальної дії і відтермінування ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи.

Виокремлено ознаки припинення провадження у справі як правового наслідку затягування цивільного процесу: а) його підставою є затягування цивільного процесу у вигляді бездіяльності, тобто невчинення дій, які є необхідними для здійснення процесуальної дії або ухвалення законного і обґрунтованого рішення; б) воно є наслідком затягування цивільного процесу з боку активної сторони, тобто сторони, яка ініціювала виникнення цивільного процесу в цілому (позивача, особи, яка звернулася із заявою у справах окремого провадження); в) за своєю сутністю воно завершує існування цивільного процесу, хоч і без прийняття рішення по суті справи.

Встановлено, що припинення провадження у справі як правовий наслідок затягування цивільного процесу здійснюється в таких формах: 1) повернення позовної заяви, заяви у справах окремого провадження з підстав неусунення недоліків позовної заяви, заяви у справах окремого провадження у строк, встановлений судом; 2) залишення позову без розгляду з підстав, передбачених п. п. 3, 8, 9 ч. 1 ст. 257 ЦПК України.

У підрозділі 3.3 *«Інші правові наслідки затягування цивільного процесу»* встановлено, що затягування цивільного процесу може мати наслідком завдання немайнової шкоди учасникам справи та зниження авторитету і довіри до судової влади та до держави в цілому.

Доведено, що затягування цивільного процесу призводить до зниження ефективності судового захисту чи до неефективного судового захисту взагалі, що є порушенням права на ефективний судовий захист і завдає немайнової шкоди учаснику справи.

Аргументовано, що немайна шкода, завдана порушенням права на ефективний судовий захист, і немайна шкода, завдана порушенням права на розгляд справи упродовж розумного строку, є різними видами шкоди, оскільки відрізняються: 1) суб'єктами завдання; 2) діями, які становлять зміст цього порушення та 3) суб'єктами, яким вона завдається, а тому мають компенсуватися окремо.

Встановлено, що затягування цивільного процесу негативно впливає на виконання судовою владою своєї функції у вигляді здійснення правосуддя, що разом зі зниженням довіри до судової влади принижує її авторитет.

У підрозділі 3.4 «Способи запобігання затягуванню цивільного процесу» визначено, що способи запобігання затягуванню цивільного процесу – це передбачені законом прийоми, спрямовані на попередження здійснення суб'єктами затягування цивільного процесу тих дій або бездіяльності, які призводять до невинновданого зволікання у вчиненні процесуальної дії і відтермінування ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи. До ознак, які характеризують способи запобігання затягуванню цивільного процесу, віднесено: 1) законність; 2) дієвість; 3) цілеспрямованість.

За механізмом впливу на права та обов'язки суб'єктів затягування цивільного процесу способи запобігання затягуванню цивільного процесу класифіковано на організаційні та процесуальні. Організаційні способи запобігання затягуванню цивільного процесу визначено як такі законодавчі прийоми, які впливають на організацію цивільного судочинства в цілому, в тому числі на судоустрій України, особливості провадженнь у цивільному судочинстві та цивільну юрисдикцію. До процесуальних способів запобігання цивільного процесу віднесено ті прийоми, які впливають на процесуальні права та обов'язки учасників судового процесу.

Процесуальні способи запобігання затягуванню цивільного процесу класифіковано за різними підставами, а саме: 1) за суб'єктом, який здійснює дії із запобігання затягуванню цивільного процесу: а) способи, які реалізуються судом, та б) способи, які реалізуються учасниками судового процесу; 2) за сферою дії: а) загальні та б) спеціальні; 3) за характером впливу на учасників судового процесу: а) майнові та б) немайнові; 4) за рівнем превентивного впливу на: а) ті, що безпосередньо перешкоджають затягуванню цивільного процесу і унеможливають його здійснення, та б) ті, що самі по собі не впливають на можливість затягування цивільного процесу, проте факт їхнього існування покликаний утримати учасників судового процесу від здійснення відповідних дій.

Встановлено, що способи запобігання затягуванню цивільного процесу тісно пов'язані із раціональною процесуальною формою, яка є таким законодавчим порядком розгляду і вирішення цивільних справ, що оптимально забезпечує виконання судовою владою покладених на неї функцій за умови її належного дотримання. Цей зв'язок проявляється у тому, що в аспекті способів запобігання затягуванню цивільного процесу раціональна процесуальна форма об'єктивується у вимогу щодо встановлення такого порядку розгляду і

вирішення цивільних справ, неухильне дотримання якого унеможливиловатиме затягування цивільного процесу чи максимально мінімізуватиме його шкідливі наслідки, тим самим створюючи можливості для розгляду цивільної справи у необхідний і достатній строк для прийняття законного і обґрунтованого рішення.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що виявилось у розробленні наукових положень щодо поняття, сутності затягування цивільного процесу, його наслідків та способів запобігання. Проведене дослідження надало можливість сформулювати пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства України у сфері запобігання затягуванню цивільного процесу.

Найбільш вагомими науковими результатами роботи є такі положення.

1. Правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу у своєму розвитку пройшло певні етапи, які збігаються з етапами розвитку української державності, а саме: 1) зародження правового регулювання питань запобігання затягуванню судового процесу, яке мало загальний характер (кінець IX – перша половина XIV ст.); 2) становлення правового регулювання питань запобігання затягуванню судового процесу, яке характеризувалося пріоритетом цивільної процесуальної форми над змістом позову та встановленням юридичної відповідальності учасників судового процесу за його затягування (друга половина XIV – перша половина XVII ст.); 3) правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу у період із другої половини XVII ст. до початку XX ст., головними рисами якого були здійснення кодифікації цивільного процесуального законодавства, виокремлення цивільного процесу як самостійного виду процесу та запровадження спеціальних механізмів для забезпечення швидкого розгляду справ; 4) правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу нормами радянського цивільного процесуального законодавства, особливістю якого був вплив соціалістичної правосвідомості на строки здійснення судочинства (1917 – 1991 рр.); 5) правове регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу нормами цивільного процесуального законодавства незалежної України, особливістю якого є поєднання історичної спадкоємності та можливості використання досягнень науково-технічного розвитку для забезпечення своєчасного розгляду цивільних справ (із 1991 р. до сьогодні).

2. На сьогодні в законодавстві зарубіжних країн регулювання запобігання затягуванню цивільного процесу здійснюється на двох рівнях: міжнародному і національному, кожен з яких включає нормативний та юрисдикційний елементи.

3. Затягування цивільного процесу – це діяння суду або учасників судового процесу, що призводять до невиправданого зволікання у вчиненні

окремої процесуальної дії і, як наслідок, до відтермінування ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи.

Сутністю затягування цивільного процесу є здійснення дій, які не є необхідними для ухвалення законного і обґрунтованого рішення у справі, або нездійсненні дій, які є необхідними для ухвалення такого рішення, тобто бездіяльність.

До ознак затягування цивільного процесу належать: 1) негативний вплив на динаміку цивільного процесу у вигляді невинновданого зволікання; 2) до кола суб'єктів затягування цивільного процесу входять ті суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, дії яких впливають на динаміку цивільного процесу; 3) затягування цивільного процесу може здійснюватися як умисно, так і з необережності; 4) затягування цивільного процесу можливе з моменту звернення особи із заявою до суду до ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи.

Формою затягування цивільного процесу є зовнішній прояв діяння, яке становить зміст затягування цивільного процесу, у поведінці суб'єктів останнього. За характером діяння затягування цивільного процесу може здійснюватися у вигляді дій або бездіяльності. За правовою природою затягування цивільного процесу може здійснюватися через зловживання процесуальними правами або порушення процесуальних обов'язків.

4. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин мають можливість затягувати цивільний процес. Така можливість, а також форми та види затягування цивільного процесу його суб'єктами обумовлюється їхнім правовим статусом, зокрема обсягом та характером тих прав і обов'язків, які надаються їм законодавцем. До суб'єктів затягування цивільного процесу належать суд та всі учасники судового процесу, окрім судового розпорядника.

5. Діяння суду та інших суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, які призводять до його затягування, не є однорідними і можуть бути класифіковані на певні групи залежно від прав та обов'язків, при здійсненні яких виникає затягування цивільного процесу. Діяння суб'єктів різних груп мають свою специфіку, яка обумовлюється конкретним змістом прав та обов'язків, порядком їх реалізації та має враховуватись як при кваліфікації діянь як таких, що призводять до затягування цивільного процесу, так і при обранні способів запобігання затягуванню цивільного процесу.

6. Суд є особливим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин, який наділений комплексом широких повноважень щодо запобігання затягуванню цивільного процесу, які він повинен активно використовувати, що обумовлюється обраною законодавцем змішаною концепцією щодо ролі судді у процесі. З огляду на це у контексті предмета вказаного дослідження позиція суду у цивільному процесі має бути активною, що проявляється, з одного боку, у належному контролі за реалізацією прав та обов'язків учасниками судового процесу, а з іншого – у належному виконанні судом власних повноважень, яке спрямоване на недопущення затягування цивільного процесу самим судом.

7. Несвоєчасний розгляд і вирішення цивільних справ як правовий наслідок затягування цивільного процесу – це вчинення окремої процесуальної дії чи ухвалення судом законного і обґрунтованого рішення у справі понад розумні строки.

8. Припинення провадження у справі як правовий наслідок затягування цивільного процесу – це форма завершення цивільного процесу у вигляді постановлення судом ухвали про повернення позовної заяви, заяви у справах окремого провадження, залишення позову чи заяви у справах окремого провадження без розгляду, з підстав вчинення бездіяльності, яка призводить до не виправданого зволікання у вчиненні процесуальної дії і відтермінування ухвалення судом рішення, яким закінчується розгляд справи.

9. Завдання немайнової шкоди учасникам справи як правовий наслідок затягування цивільного процесу зумовлюється порушенням права на ефективний судовий захист, що проявляється у зниженні ефективності судового захисту чи неефективному судовому захисту в цілому внаслідок затягування цивільного процесу.

Затягування цивільного процесу негативно впливає на справедливість рішення у матеріально-правовому аспекті та на виконання судовою владою своєї функції у вигляді здійснення правосуддя, що, у свою чергу, призводить до зниження довіри до судової влади, негативно позначається на оцінці її легітимності суспільством та принижує її авторитет.

10. Способи запобігання затягуванню цивільного процесу тісно пов'язані із раціональною процесуальною формою як таким законодавчим порядком розгляду і вирішення цивільних справ, який оптимально забезпечує виконання судовою владою покладених на неї функцій за умови її належного дотримання. Цей зв'язок проявляється у тому, що в аспекті способів запобігання затягуванню цивільного процесу раціональна процесуальна форма об'єктивується у вимогу щодо встановлення такого порядку розгляду і вирішення цивільних справ, неухильне дотримання якого унеможливи́ватиме затягування цивільного процесу чи максимально мінімізуватиме його шкідливі наслідки, тим самим створюючи можливості для розгляду цивільної справи у необхідний і достатній строк для прийняття законного і обґрунтованого рішення.

З метою оптимізації цивільного та цивільного процесуального законодавства України у контексті запобігання затягуванню цивільного процесу пропонується: 1) викласти у новій редакції ч. 3 ст. 23 ЦК України, ч. 2 ст. 40 ЦПК України, ч. 1 ст. 185 ЦПК України, ч. 2 ст. 186 ЦПК України, ч. 1 ст. 187 ЦПК України, п. 6 ч. 7 ст. 265 ЦПК України, ч. 1 ст. 354 ЦПК України, ч. 6 ст. 357 ЦПК України, ч. 2 ст. 359 ЦПК України; 2) доповнити ч. 2 ст. 23 ЦК України, ст. 1176 ЦК України, ч. 8 ст. 128 ЦПК України, ч. 1 ст. 144 ЦПК України, ч. 7 ст. 265 ЦПК України, ч. 1 ст. 270 ЦПК України, а також доповнити ЦПК України ст. 148-1 щодо порядку компенсації немайнової шкоди, завданої затягуванням розгляду справи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Маруніч Г. І. «Затягування цивільного процесу» та «зловживання цивільними процесуальними правами»: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право* : наук.-практ. господарсько-правовий журн. 2016. № 9 (247). С. 13 – 19.
2. Маруніч Г. І. Відкладення розгляду справи судом у контексті вирішення проблеми затягування цивільного процесу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Вип. 2, т. 2. С. 40 – 46.
3. Маруніч Г. І. Призначення та проведення експертизи у цивільній справі у контексті проблем затягування цивільного процесу. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 5 (20). С. 73 – 79.
4. Маруніч А. Способы предотвращения затягивания гражданского процесса: понятие, признаки, виды. *Leges si viata*. 2018. № 10/2. С. 58 – 64.
5. Маруніч Г. Порівняльно-правовий аналіз механізмів запобігання затягуванню цивільного процесу за законодавством зарубіжних країн. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2018. № 5 (33). С. 126 – 134.
6. Маруніч Г. І. Недотримання розумних строків як спосіб затягування цивільного процесу. *Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення*: матеріали міжнародної науково–практичної конференції (м. Запоріжжя, 4 – 5 грудня 2015 р.). Запоріжжя, 2015. С. 62 – 66.
7. Маруніч Г. І. Поняття затягування цивільного процесу у контексті стадійності цивільного судочинства. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*: матеріали міжнародної науково–практичної конференції (м. Ужгород, 19 – 20 лютого 2016 р.). м. Ужгород, 2016. С. 76 – 79.
8. Маруніч Г. І. Суд як суб'єкт затягування цивільного процесу. *Inovacia pravne veda v procese europskej integracie: medzinarodna vedecko–prakticka konferencia* (Sladkovicovo, Slovenska republika, 10 – 11 marca 2017). м. Сладковичово, 2017. С. 125 – 129.
9. Маруніч Г. І. Перспективи вдосконалення порядку розгляду і вирішення заяв про відвід судді у контексті запобігання затягуванню цивільного процесу. *Інтеграція юридичної науки і практики як основа сталого розвитку правової системи*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 8 – 9 листопада 2018 р.). м. Дніпро, 2018. С. 75 – 78.

АНОТАЦІЯ

Маруніч Г. І. Затягування цивільного процесу: сутність, правові наслідки та способи запобігання. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням поняття затягування цивільного процесу, його правових наслідків та способів запобігання. Здійснено аналіз стану наукової розробки проблеми затягування цивільного процесу, окреслено методологію проведення відповідного дослідження, а також простежено еволюцію правового регулювання питань запобігання затягуванню цивільного процесу. Досліджено зарубіжний досвід запобігання затягуванню цивільного процесу. Сформульовано поняття затягування цивільного процесу, виокремлено його ознаки. Визначено суб'єктний склад затягування цивільного процесу, а також особливості та форми затягування цивільного процесу окремими суб'єктами. Встановлено особливості несвоєчасного розгляду і вирішення цивільних справ та припинення провадження у справі як правових наслідків затягування цивільного процесу. Визначено інші правові наслідки затягування цивільного процесу, до яких, зокрема, належать завдання немайнової шкоди учасникам справи та зниження авторитету і довіри до судової влади та до держави в цілому, а також охарактеризовано їхні специфічні риси. Визначено способи запобігання затягуванню цивільного процесу та виявлено недоліки чинного цивільного процесуального законодавства в частині запобігання затягуванню цивільного процесу. На підставі аналізу наукової доктрини та чинного законодавства України внесено пропозиції щодо вдосконалення окремих правових норм.

Ключові слова: цивільний процес, ефективний захист, своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ, динаміка цивільного процесу, невинуватене зволікання, затягування цивільного процесу, запобігання затягуванню цивільного процесу.

АННОТАЦИЯ

Маруніч А. И. Затягивание гражданского процесса: сущность, правовые последствия и способы предотвращения. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2019.

Диссертация является комплексным научным исследованием затягивания гражданского процесса, его правовых последствий и способов предотвращения.

Анализ научных работ ученых, в которых затрагивалась проблема затягивания гражданского процесса, дал возможность сделать вывод о том, что это правовое явление исследовалось опосредствованно, в аспекте отдельных принципов гражданского процессуального права, злоупотребления процессуальными правами участниками дела, разумного срока рассмотрения

дела и процессуального статуса суда как самостоятельного субъекта гражданских процессуальных правоотношений.

В научной работе определена методология проведения соответствующего исследования, прослежена эволюция правового регулирования вопросов предотвращения затягивания гражданского процесса. Установлено, что этапы развития правового регулирования вопросов предотвращения затягивания гражданского процесса совпадают с этапами развития украинской государственности.

Обосновано, что современное правовое регулирование предотвращения затягивания гражданского процесса совершается на двух уровнях: международном и национальном.

Сформулировано понятие затягивания гражданского процесса, под которым предложено понимать деяния суда или участников судебного процесса, которые приводят к неоправданному промедлению в совершении отдельного процессуального действия и, как следствие, к отсрочке принятия судом решения, которым оканчивается рассмотрение дела.

Установлено, что сущностью затягивания гражданского процесса является совершение действий, которые не являются необходимыми для принятия законного и обоснованного решения по делу, или несовершение действий, которые являются необходимыми для принятия законного и обоснованного решения, то есть бездействие.

Определены признаки затягивания гражданского процесса, а также установлен круг субъектов гражданских процессуальных правоотношений, которые могут затягивать гражданский процесс.

Значительное внимание уделено характеристике особенностей затягивания гражданского процесса отдельными субъектами. В ходе исследования установлено, что возможность субъектов гражданских правоотношений затягивать гражданский процесс обусловлена их правовым статусом, а деяния, которые приводят к затягиванию гражданского процесса, не являются однородными и имеют свою специфику, которая зависит от содержания прав и обязанностей, при реализации которых возникает затягивание гражданского процесса.

Установлено, что правовыми последствиями затягивания гражданского процесса могут быть несвоевременное рассмотрение и разрешение гражданских дел, прекращение производства по делу, причинение неимущественного вреда участникам дела и снижение авторитета и доверия к судебной власти и к государству в целом.

Определены понятие способов предотвращения затягивания гражданского процесса и их признаки, а также установлены конкретные способы предотвращения затягивания гражданского процесса, предусмотренные действующим законодательством Украины. Установлены недостатки действующего гражданского процессуального законодательства с точки зрения рациональной процессуальной формы, а также связь последней и способов предотвращения затягивания гражданского процесса.

Раскрыта необходимость закрепления в отечественном законодательстве ряда положений, направленных на усовершенствование правового регулирования предотвращения затягивания гражданского процесса.

Ключевые слова: гражданский процесс, эффективная защита, своевременное рассмотрение и разрешение гражданских дел, динамика гражданского процесса, неоправданное промедление, затягивание гражданского процесса, предотвращение затягивания гражданского процесса.

SUMMARY

Marunych H. I. Undue delay of civil procedure: the essence, legal consequences and methods of prevention. – *Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.*

The thesis for the degree of Candidate of science (PhD) in specialty 12.00.03 Civil law and civil procedure; family law; private international law – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2019.

The thesis is a complex scientific research of problems of undue delay of civil procedure, its legal consequences and methods of prevention. The analysis of the situation of scientific research of the problem of undue delay of civil procedure is made and the methodological basis of conducting of the relevant research is established. The evolution of the legal regulation of prevention of the undue delay of civil procedure is traced. The international experience in preventing the undue delay of civil procedure is researched as well. The definition of undue delay of civil procedure as well as its features is elaborated. The subjects of undue delay of civil procedure and its peculiarities and forms by separate subjects are defined. The peculiarities of untimely consideration and resolution of civil cases and closure of proceedings as the legal consequences of undue delay of civil procedure are revealed. Other legal consequences of undue delay of civil procedure and their specific features are concluded. The means of prevention of undue delay of civil procedure are indicated and the defects of current civil procedural legislation concerning the prevention of undue delay of civil procedure are revealed. Based on the analysis of scientific doctrine and current Ukrainian legislation the amendments to improve some legal norms are proposed.

Key words: civil procedure, effective protection, timely consideration and resolution of civil cases, the dynamics of the civil procedure, unjustified delay, undue delay of civil procedure, prevention of undue delay of civil procedure.